

SIMBOLURI CREȘTINE ÎN LITERATURA ECLEZIASTICĂ DIN SECOLELE II-III D.CHR.

GEORGE BILAVSCHI

Cultura, tradițiile, religiile sunt depozitare ale unor semnificații și taine ascunse, simboluri și metafore, ele înseși cu valoare mult peste cea arătată de convenționalismul cuvintelor prin care sunt exprimate.

Temele imaginare, iconografia, simbolurile-atribut a căror semnificații diferă adesea în funcție de indivizi și societăți, alcătuiesc universul simbolic – religios al omului, care se situează la mai multe nivele: cel al imaginilor fundamentale, mai profund și mai puțin conștient decât limbajul vorbit și cel al simbolurilor mai elaborate, aparținând unui sistem cultural și religios determinant¹.

Culte orientale păgâne, dar și creștinismul, se folosesc de simboluri și mituri pentru a anima trăirile pătimașe ale sentimentului religios și, nu în ultimul rând, credința adoratorilor într-o posibilă comuniune cu Divinitatea.

Preocupați înainte de orice de a se integra într-o istorie, care era în același timp o revelație, prevăzători să nu fie confundați cu „inițiați” diverselor religii de mistere și ai numeroaselor gnoze care abundau la sfârșitul Antichității, primii scriitori bisericești erau constrânși să se cantoneze într-o atitudine polemică². Astfel, respingerea oricărei forme de păgânism era absolut necesară pentru triumful mesajului lui Christos. Însă aceștia nu au ezitat să folosească anumite simboluri (cum ar fi: arborele vieții și pomul cunoștinței, vița de vie, coroana, corabia, peștele, delfinul, crucea, pâinea însemnată cu semnul crucii, ancora, porumbelul, păunul etc.) pentru a explica și a înțelege unele taine, mistere și expresii ale dogmei creștine. Pentru apologeții greci și latini imaginile erau încărcate cu semne și mesaje. Revelația pe care o aducea credința nu anula semnificațiile „primare” ale simbolurilor, ea numai le adăuga o nouă valoare.

Terenul pe care noua religie venea să-și desăvârșească sensul, structura și propriile-i valori culturale era unul dificil și alunecos. Creștinismul trebuia să înlocuiască vechea religie idolatră, păgână, temeinic susținută de o cultură și civilizație înfloritoare, dar și de o tradiție cu puternice valori neschimbate de veacuri.

Respinși de multe ori violent de societatea Imperiului Roman, creștinii au adoptat atitudini diferite față de tradiția greacă și latină, trecând de la atacul frontal la revendicarea în beneficiu propriu a aspectelor spirituale și culturale ale acesteia. Prin urmare, literatura creștină arhaică aduce modificări profunde în raport cu tradiția literară precedentă. În același timp ea are drept punct de referință fundamental noua credință în Christos, iar drept scop vestirea acestei credințe, apărarea și răspândirea ei.

Literatura creștină propriu-zisă începe odată cu scrierile apologetilor greci și latini, printre care merită menționați Sf. Iustin Martinul și Filosoful (cca.100-165),

¹ M. Eliade, **Imagini și simboluri**, București, 1997, p. 27.

² J. Borella, **Criza simbolismului religios**, Iași, 1995, p.29.

Tatian Asirul (cca. 155-222), Clement Alexandrinul (cca. 150-215), Teofil al Antiohiei (m. 185), Sf. Ignațiu al Antiohiei (m. 170), Hermas (în sec. II d.Chr.), Tertullian (cca. 155-222), Origene (cca. 185-253), Sf. Ciprian al Carthaginei (cca. 200-258), a căror opere ni s-au păstrat parțial sau prin intermediul scriitorilor creștini ai epocilor următoare.

Studiul izvoarelor creștine primare dezvăluie sub aspect metodologic o modalitate de înțelegere a evoluției cultului și a limbajului religios, „a naturii păgâne a unor rituri și ritualuri considerate până nu demult creștine și a comuniunii de simboluri în cadrul noii religii a Imperiului”³.

În cadrul acestui conținut bogat de idei și semnificații creștinismul operează cu o seamă de simboluri, unele mai accesibile, altele cu un înțeles mai greu de sesizat. Simbolurile creștine au proprietatea de a sintetiza într-o expresie sensibilă o imagine, experiența spirituală a numeroase generații de profeți și teologi, tâlcuind un concept sau un principiu de natură religios-morală.

Pentru că nu ne-am propus aici să epuizăm întreaga problematică a simbolismului religios creștin, din multitudinea simbolurilor creștinismului timpuriu menționate în operele apologetilor, ne-am oprit doar asupra pomului vieții, viței-de-vie și peștelui.

Pomul vieții este una din cele mai bogate și mai răspândite simboluri. Simbol al vieții și al nemuririi, al gloriei divine și al hazardului omenesc, copacul se află într-o mișcare continuă de ciclicitate, de resurrecție: înmugurește, înverzește, crește, renaște, dă roade bogate, se vestejește pentru a reveni din nou la viață. În continuă evoluție în ascensiunea spre cer, arborele evocă întreg simbolismul verticalității, iar în cazul de față, al moralității iudeo-creștine.

În cadrul tradiției creștine se observă o reluare de simboluri între arborele primului legământ (pomul vieții), despre care vorbește **Facerea**, și arborele crucii, sau arborele Noului Legământ, care regenerează Omul. La începutul **Facerii** este descrisă creația lumii vegetale care acoperă pământul cu un covor de verdeață: „Și a făcut Domnul Dumnezeu să răsară din pământ tot soiul de pomi plăcuți la vedere și cu roade bune de mâncat; iar în mijlocul raiului era pomul vieții și pomul cunoașterii binelui și răului”⁴. Cunoașterea este apanajul Puterii Supreme, făcând obiectul unei interdicții divine. Din lipsă de discernământ, omul încalcă interdicția divină, culegând fructul oprit. El își descoperă noua condiție: este vulnerabil, gol, sortit suferinței și morții. Este alungat din Rai, luat de lângă pomul vieții, care este într-adevăr copacul nemuririi. Legământul cu eternitatea este încălcat, iar legătura este restabilită odată cu venirea Fiului în lume, pentru a elibera omul din strânsoarea păcatului.

Acesta sădește Biserica universală, după ce a pățimit pe Cruce (Arborele Noului Legământ), a murit și apoi a înviat. Astfel, Crucea înălțată pe un munte în centrul lumii, reia în totalitate străvechea imagine a arborelui lumii. De altfel, în iconografia creștină apare frecvent imaginea crucii cu frunze sau a Arborelui-Cruce, unde regăsim în despărțirea primelor ramuri simbolistica unicului și a dualului⁵.

³ N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 17.

⁴ **Facerea** 2, 9.

⁵ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere, I (A-D)*, București, 1995, p. 126.

Înсуși Christos devine prin metonimie arbore al lumii, axă a lumii, scară: „Cel ce pune pecetea se numește Tatăl, iar cel pecetluit se numește Tânăr și Fiu și răspunde: «Am fost uns cu ungerea albă din Pomul vieții»»⁶

O trăsătură remarcabilă a literaturii creștine timpurii este locul pe care îl ocupă în cadrul acesteia Biserica. Biserica lui Christos este văzută ca „sădire” (*φυττα*) a Dumnezeuului Adevărat, variantă ce adaugă o multitudine de elemente misticiei ecleziale a creștinismului timpuriu. Tema Bisericii ca „sădire” a lui Dumnezeu se regăsește la Origene, Clement Alexandrinul, Tertullian, Sf. Ciprian, Sf. Iustin Martinul și Filosoful etc., îmbogățindu-și valoarea spirituală și semnificația simbolică cu noi atribute ale moralității creștine. La Tertullian, textul prezintă un simbolism subiacent: sădirea desemnează realitatea colectivă. Ea reprezintă opera Divinității Absolute și cuprinde mlădițe numeroase⁷. Sădirea lor în Rai corespunde Botezului, iar prin acest act devin membri ai noului corp ecleziastic. Unitatea Bisericii este menținută printr-un legământ sfânt și prin credință pentru că, spune Sf. Ciprian: „Vântul nu smulge grâul și nici furtuna nu răstoarnă un copac cu rădăcini adânc înfipite în pământ; numai paiele sunt mișcate dintr-o parte în alta, numai arborii slabi sunt doborâți de vânt”⁸. Refacerea legământului sfânt dintre poporul ales și Dumnezeu în cadrul unei uniuni sacre ce are loc în interiorul Bisericii lui Christos este anunțată încă de timpuriu de către Clement Alexandrinul care spune: „O mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei și un vlăstar din rădăcinile lui va da. Și se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu...”⁹; iar la Origene: „Dumnezeu dă fiecărei semințe un trup al ei. Din sămânța care a fost aruncată pe pământ înviază, după caz, un spic, un copăcel, sau un copac și mai mare...”¹⁰.

Textele menționate aduc în actualitate imaginea pomului. Fiind însoțită de simbolistica mlădițelor și vlăstarelor, putem considera că tema „sădirii” pentru a desemna Biserica lui Christos se leagă de cateheza baptismală iudeo-creștină, ea însăși inspirată din cateheza evreiască. În creștinismul ulterior, tema va interfera cu alte elemente cum ar fi cea a grădinii, a paradisului.

Indestructibilitatea unității Bisericii lui Christos este sugerată cu limpezime de Sf. Ciprian: „Biserica, după chipul paradisului, conține în zidurile sale pomi încărcăți cu fructe. Ea stropște acești pomi cu patru fluvii care sunt cele patru Evanghelii, prin care le dăruiește grația Botezului”¹¹. Astfel, „la fel și cu unitatea Bisericii, razele sunt multe, dar lumina este una singură, ramurile arborelui sunt multe, dar puterea-i una, fundată cu ajutorul rădăcinii”. Biserica Domnului este unică și indivizibilă „ca ramurile unui arbore, razele ei de lumină se întind peste tot Pământul”¹².

⁶ Sf. Iustin Martinul și Filosoful, *Dialog cu iudeul Triphon*, 86, 10, în *Apologeti de limbă greacă*, București, 1997, p. 138; Origene, *Contra lui Celsus*, 27, 1, în *Părinți și scriitori bisericești (PSB)*, 9, 1984, p. 392.

⁷ Matei 3, 11; Tertullian, *De penitența (Despre pocăință)*, 40, 15; 11, 3, în *PSB*, 3, 1982, p. 112; 214.

⁸ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Ad Donatum (Către Donatus)*, 13, 8, în *PSB*, 3, 1982, p. 418; idem, *De catholicae ecclesiae unitate (Despre unitatea Bisericii)*, 14, 4, în *Ibidem*, p. 441.

⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, 11, 4, în *PSB*, I, 1980, p. 124.

¹⁰ Origene, *op.cit.*, 18, 3, p. 330; Idem, *Din lucrările exegetice la Vechiul Testament*, 6, 13, în *PSB*, 6, 1980, p. 147.

¹¹ Sf. Ciprian, *De catholicae...*, 8, 3, p. 432.

¹² *Ibidem*, 22, 2, p. 441; Sf. Iustin, *Dialogul cu iudeul Triphon*, 86, 10, în *PSB*, 3, 1997, p. 138.

Studiul literaturii vechi creștine care urmează îndeaproape tradiția culturală iudaică ne-a pus în situația de a observa interferența a trei teme fundamentale în cadrul aceleiași element simbolic – Arborele vieții – Pomul cunoștinței. Realizată la nivelul sintezei morale a primilor scriitori creștini, structura „arborelui” ca atare a fost elaborată în cadrul unui vast și coerent simbolism. Nu este vorba aici de a preciza geneza unei valori religioase, ci de a surprinde cele mai vechi și mai pure expresii ale acestui simbol. Este sigur că, pentru experiența religioasă iudeo-creștină, anumiți arbori (cum ar fi cedrul, măslinul, stejarul, chiparosul, smochinul, palmierul, salcâmul etc.) sunt investiți cu putere. Trebuie să adăugăm că această putere, forță, se datorează atât arborelui ca atare, cât și implicațiilor lui simbolico-religioase și cosmologice. Un arbore se impune conștiinței religioase prin propria lui substanță, propria lui formă, calități ce își datorează această valoare tocmai faptului că s-a impus în teologia, limbajul și iconografia creștină, că a fost „ales”, adică „s-a revelat”.

Prin simpla sa prezență și prin propria sa lege de „regenerare” arborele poate deveni la nivelul mentalului religios iudeo-creștin un simbol al Universului, formă sub care întâlnim în epocile următoare, imaginea Bisericii (comunitatea creștinilor), în general, și imaginea lui Christos, în particular.

Vița-de-vie. Un loc aparte în cadrul simbolisticii creștine timpurii l-a ocupat imaginea viței-de-vie, a butașului de viță, ca simbol al forței și puterii spirituale a lui Christos. Ca orice plantă, în general, copacul și vița-de-vie, în particular, nu reprezintă elemente sacre ca arbore sau plantă. Ele devin sacre prin participarea lor la o realitate transcendentă, devin simboluri religioase pentru că o semnifică. Prin consacrarea ei, vița-de-vie profană este transsubstanțială iar, conform dialecticii sacralului, un fragment infirm din Natură (arbore, viță-de-vie, orice plantă), valorează cât Întregul (Cosmosul, Viața)¹³.

Astfel, vița-de-vie trecea în regiunile din jurul vechiului Israel drept un arbore sacru, și produsul său, vinul, drept băutura Divinității. Se putea trăi fără vin, însă pentru omul biblic iudeo-creștin pământul acoperit de curpeni de vie și umbrat de bolte este binecuvântat. Via și vinul, bolta ca loc de odihnă sunt semne ale iertării divine, care nu sunt însă slăbiciuni, atât în concepția anticilor, cât și în cea a creștinilor¹⁴.

În **Vechiul Testament**, via, ca semn de binecuvântare, devine simbol al lui Israel: „Israel a fost o vie mănoasă care dădea rod din belșug. Cu cât avea mai mult rod, cu atât sporeau altarele sale”¹⁵.

Tema viței-de-vie ca popor ales de Dumnezeu este frecvent prezentă în lucrările apologetilor. Astfel, la Hermas vița este Israel în chip de proprietate sfântă a lui Dumnezeu. Acolo își găsește Domnul bucuria, îl așteaptă rodul și o îngrijește neîncetat: „Dumnezeu a sădit via, adică el și-a creat poporul și l-a încredințat Fiului Său”¹⁶. Stăpânul țării este cel care a creat toate, le-a desăvârșit și le-a înzestrat cu puterea Sfântului Duh. Robul este Fiul lui Dumnezeu, iar vițele sunt poporul ales pe care el însuși „l-a sădit”.

¹³ M. Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, 1992, p. 300.

¹⁴ A. Brest, *Hyppolitus and the Roman Church in the Third Century. Communities in tension before the emergence of a Monarch-Bishop*. Brill-Leiden, New-York-Köln, 1995, p. 109.

¹⁵ Osea 10, 1.

¹⁶ Hermas, *Păstorul*, 3, 1, în *Scrierile părinților apostoli*, II, 1936, p. 111.

Ideea este reluată de Tertullian în al său **Apologeticum**: „Și tot astfel, în toate cetățile au întemeiat Biserici, de la care celelalte mai noi și-au căpătat butași ai credinței și semințe ale învățaturii, pe care o împrumută zi de zi ca să se facă ele însele în Biserici”¹⁷.

Această viță prețioasă dezamăgește pe cel care a îngrijit-o atât de bine. Nu obține decât fructele rele și degenerate, de aceea simbolismul se va transfera asupra persoanei celui care încarnază și instituie adevărul popor al Domnului: Mesia este ca o vie. Iisus este via cea adevărată, iar oamenii nu pot pretinde că sunt mlădițele viei lui Dumnezeu dacă nu rămân cu El. Și dacă „mlădița nu poate să aducă roade de la sine, dacă nu rămâne în viță este limpede că nici ucenicii Cuvântului nu pot să rodească virtutea decât dacă Christos este cu noi, care suntem jos pe pământ, după cum este și cei ce sunt în legătură cu El pretutindeni...”¹⁸.

Într-o accepțiune largă, deosebim un aspect bivalent al temei mlădiței: unul, care nuanțează termenul în sens colectiv, în acest caz el desemnând comunitatea creștinilor, și un altul, cu un sens individual, simbolizând pe Mesia. Substituindu-se lui Israel, Christos va deveni la rândul său asemenea unei vii, sângele său fiind vinul Noului Legământ: „Și El va fi așteptarea neamurilor și va lega de viță asinul Său și de capul viței pe mînzul asinei Lui. Va spăla îmbrăcămintea Lui în vin și haina Lui în sângele strugurelui. Ochii Lui sunt veseli de vin, iar dinții Lui, albi ca laptele”¹⁹.

Semnificația termenilor este evidentă din perspectiva simbolico-religioasă iudeo-creștină: „asinul” sunt neamurile Sale pe care le-a învățat prin intermediul apostolilor; „asina înșeuată” reprezintă simbolul poporului ales, singurul care deține Legea Sfântă; „sângele strugurelui” ilustrează sângele lui Christos, vărsat în scopul dobândirii acceptului divin pentru mântuirea neamului Său.

Clement Alexandrinul înțelege prin vie – în sens alegoric – pe Domnul cu al cărui rod trebuie să ne hrănim „dar în urma unei munci de cultivare care se face prin lucrarea rațiunii”²⁰. La Sf. Hypolit (m. 235) găsim tema sădirii sub forma ioinică a viței-de-vie: „vița-de-vie spirituală este Mântuitorul; curmeii și ramurile de viță cu frunze sunt sfinții Lui, cei care cred în El; ciorchinii, martirii Lui; copacii care se unesc cu vița-de-vie arată pătimirea; culegătorii de struguri sunt îngerii; coșurile în care sunt adunate fructele viei sunt Apostolii; teascul este Biserica, iar vinul este forța Duhului Sfânt”²¹.

Imaginea vinului nou a fost folosită pentru ilustrarea înnoirii spirituale adusă de învățătura lui Iisus, pentru că: „vor veni zile în care viilor vor produce, având fiecare zece mii de vițe, și în fiecare viță mii de coarde, și într-o viță zece mii de vlăstare, și în fiecare vlăstar zece mii de struguri, și în fiecare strugure zece mii de boabe, și fiecare boabă tescuită va da douăzeci și cinci de mii de vase de vin”²².

În iconografia creștină, via este adesea o reprezentare a Arborelui Vieții, ca într-un final să suporte o transmutare de semnificații în cadrul simbolisticii religioase a

¹⁷ Tertullian, **Apologeticum**, 12, 3, în **PSB**, 3, 1981, p. 152.

¹⁸ **Matei** 11, 30; **Ioan** 15, 4; Origene, **Contra lui Celsus**, 12, 9, p. 325.

¹⁹ Sf. Iustin, **op.cit.**, 52, 3, p. 195.

²⁰ Clement Alexandrinul, **op.cit.**, I, 15, p. 21.

²¹ Claudio Moreschini, Enrico Norelli, **Istoria literaturii creștine vechi grecești și latinești, I, De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare**, Iași, 2002, p. 263.

²² Papiia, **Fragmente din Papiia**, în **Scrierile Părinților Apostolici**, I, 1935, p. 195; Papiia – cca. 80-150/160 d.Chr.

creștinismului timpuriu, constatându-se astfel transformarea imaginii – ca răsăd a lui Dumnezeu, în cea a viei mistice. În aceste condiții este foarte important să semnalăm rolul a ceea ce putem numi „universalizarea” mesajului creștin prin intermediul imaginilor-simbol mitologice și printr-un proces continuu de asimilare a moștenirii religioase iudeo-creștine. Astfel, simbolurile evocate (vița-de-vie, originea substanței sacramentare – vinul-din sângele Mântuitorului, vița-de-vie ca Arbore al Vieții etc.) prelungesc și dezvoltă anumite semne și imagini simbolistico-religioase atestate atât în cultura și cultele orientale păgâne, cât și în tradiția iudaică.

Peștele. Sensul unui alt simbol preluat de creștinism din teologia iudaică și păgână greco-romană și orientală primește aici noi valențe semnificative. Simbolistica peștelui s-a extins asupra creștinismului cu o serie de aplicații specifice, pe care le vom surprinde în rândurile de mai jos, în timp ce alte interpretări puțin pertinente trebuiesc evident excluse.

Peștele este, desigur, simbolul elementului Apă în care viețuește, însă prin extensie, simbolistica sa este des utilizată în tradiția literară iudeo-creștină, sugerând atât pe membrul noii credințe, cât și persoana Fiului.

Este cunoscut faptul conform căruia cuvântul grecesc *ΙΧΘΥΣ* este interpretat de către creștini drept o ideogramă, fiecare dintre cele 5 litere ale sale reprezentând inițialele acrostihului: *Iesous Christos Theou Yios Soter* (=Iisus Christos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul). De aici, și numeroasele reprezentări simbolice ale peștelui pe vechile monumente creștine care s-au generalizat în arta sepulcrală a provinciilor Imperiului roman în secolele II-III d.Chr.²³

Simbolismul său, deși se transformă într-unul strict histologic, capătă o accepțiune puțin diferită: cum peștele este și aliment, iar Christos după înviere a mâncat pește, el devine simbolul mesei euharistice, unde apare adesea alături de pâine: „Iar ei încă necrezând de bucurie și minunându-se, El le-a zis: «Aveți aici ceva mâncare?»» Iar ei l-au dat o bucată de pește fript și dintr-un fagure de miere²⁴.

În sfârșit, peștele trăind în apă, simbolismul său se va prelungi și se va vedea în el o aluzie la botez, deoarece născut în apa botezului, creștinul este asemuit cu un peștișor după chipul lui Christos însuși: „Dar noi, mici peștișori ne naștem în apă”²⁵.

Picturile din catacombe aduc nenumărate mărturii ale acestei legături mistice dintre pește și apa botezului, apa vieții. Apa botezului va deveni taina unei renașteri, iar apa fiind bogată în pește, peștele devine prin contaminare simbolul reînvierii, al resurecției divine: „Această apă de început a zămislit ce este viu pentru ca să nu ne mirăm dacă, prin botez, apele sunt din nou dătătoare de viață”²⁶.

Dacă Christos este adeseori reprezentat ca un pescar, creștinii fiind peștii, căci apa botezului este elementul lor natural și instrumentul regenerării lor, El este în mod firesc simbolizat printr-un pește. Astfel, la Sf. Iustin, El este Peștele ce călăuzește Corabia

²³ J. Guyon, *Les décors des cimetières chrétiens de Rome au tournant du IV e siècle: Reflet et miroir d' une „Nouvelle Société“?*, în *Crise et redressement dans les provinces européennes de l'Empire (milieu du III e-milieu du IV e siècle ap. J.Chr.)*. Actes du Colloque de Strasbourg (decembre, 1981), édité par Edmond Frézouls, Strasbourg, 1983, p. 143

²⁴ Luca 24, 42, Ioan 21, 5-10.

²⁵ Tertulian, *De baptismo* (Despre botez), 3, 4, în PSB, 3, 1981, p. 192.

²⁶ *Ibidem*, 4, 9, p. 195.

Bisericii creștine²⁷.

Una dintre cele mai vechi inscripții creștine (inscripție descoperită la Hieropolis, datând probabil din ultimul sfert al secolului al II-lea d.Chr.) – numită *Inscripția lui Abercius* (episcop de Hieropolis, în Frigia – cca. 140-216) – prezintă simbolul peștelui asimilat imaginii lui Christos: „Pretutindenii mă conduc credința/Și mi s-a dat în orice loc ca hrană peștele din izvor/foarte mare, curat, pe care l-a pescuit o Fecioară curată, iar pe acesta îl da prietenilor continuu spre mâncare/adăugând un vin curat, pe care-l dădea amestecat cu apă și pâine”²⁸. La Clement Alexandrinul „Iisus Christos este ca un pește care învață pescuirea oamenilor prin apă”²⁹, iar la Origene „Christos este cel numit figurat pește”³⁰.

Alături de tema peștelui care îl reprezintă pe Christos, în literatura creștină veche semnificații deosebite primește motivul peștelui ce îi întrușipează pe creștini și cel al peștelui ce simbolizează alături de pâine Sfânta Euharistie.

Textele liturgice, comentariile patristice, monumentele funerare și decorative arată modul în care tema peștelui se află în inima teologiei Sfintei Euharistii. Aceste aspecte ale simbolisticii peștelui sugerează, indiscutabil, etape și trăsături esențiale ale creștinismului, cum ar fi: nașterea, botezul, moartea, învierea și purificarea. Astfel, „peștii cei neînsuflețiți, când ajung în năvoade, în plase și în mreje, sau când se prind în undiță, mor de o moarte după care nu mai urmează o altă viață. Dimpotrivă, cel prins de pescarii lui Iisus, ieșind din apă, moare și el, dar moare pentru lume, moare pentru păcat, iar după ce moare pentru lume și pentru păcat, este înviat de Cuvântul lui Dumnezeu și primește o altă viață.”³¹.

În același timp și gestul frângerii pâinilor și al împărțirii celor doi pești mulțimii de pe munte ce veniseră să-l asculte, reprezintă o pregătire pentru misterul arhaic al săvârșirii Sfintei Euharistii. Împărțirea pâinii și a peștelui reprezintă întemeierea unei comunități de credincioși sub semnul Sfintei Cruci și, totodată, refacerea Vechiului Legământ dintre poporul ales și Divinitate, asigurând instaurarea protecției providențiale asupra membrilor corpului ecleziastic.

În aproape trei secole de existență a creștinismului în cadrul Imperiului Roman, creștinii și-au desfășurat activitățile și practicile religioase într-un mediu deloc propice dezvoltării noii religii. În umbra catacombelor adepții noii credințe, ce refuzau să săvârșască sacrificiile în cinstea zeilor și a împăratului divinizat, fiind mereu acuzați de „dușmănie împotriva societății și a statului”, se identificau între ei prin intermediul unor expresii, imagini, simboluri, printre care peștele ocupa o poziție importantă. Începând cu secolul al IV-lea, odată cu recunoașterea creștinismului ca religie a Imperiului, creștinii nu au mai utilizat aceste semne, în această perioadă înregistrându-se dispariția mai multor simboluri religioase cum ar fi: peștele, copacul-arborele vieții, Bunul Păstor, porumbelul, etc.

După cum am văzut, literatura ecleziastică a primelor trei secole, dar și arta picturală paleocreștină a reprezentat la început pe Christos și comunitatea creștinilor prin

²⁷ Sf. Iustin, *op.cit.*, 41, 9, p. 173.

²⁸ *Inscripția lui Abercius*, în *Actele martirice*, în PSB, 11, 1982, p. 358.

²⁹ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, 3, 1, în *Izvoarele Ortodoxiei*, 3, 1939, p. 159.

³⁰ Origene, *Comentarii la Evanghelia după Matei*, 14, 4, în *Exegeze la Noul Testament*, în PSB, 7, 1982, p. 149.

³¹ Idem, *Din lucrările exegetice...*, 14, 9, p. 420.

simboluri și alegorii cunoscute numai celor inițiați. Faptul că Iisus și adepții săi au reluat marile imagini care sunt soarele, luna, lemnul-arborele vieții, apa botezului, marea, corabia, peștele, pâinea, vița-de-vie, coroana etc., înseamnă o evanghelizare a forțelor efective pe care toate acestea le desemnează. Preluarea unor valori spirituale, idei și simboluri, rituri și ritualuri din mediul greco-roman și iudeo-oriental de către primii apărători fervenți ai noii religii, nu reprezintă altceva decât o încercare de atragere a numeroși adepți din rândul populației păgâne.

În concluzie, se remarcă pentru moment două tendințe paralele și complementare de a integra moștenirea religioasă păgână orientală în cadrul unor eforturi repetate de a înzestra cu o dimensiune universală mesajul lui Christos. Astfel, prima tendință și cea mai veche se manifestă în asimilarea și revalorizarea simbolismelor și scenariilor mitologice de origine biblică sau orientală-păgână în cadrul noii ideologii și teologii.

A doua tendință, ilustrată mai ales de speculațiile teologice ce încep să se facă încă din primele decenii ale secolului al III-lea, se străduiește să universalizeze creștinismul cu ajutorul filosofiei grecești, mai ales a filosofiei neoplatoniciene.

Symboles chrétiens dans la littérature ecclésiastique du IIe-IIIe siècles ap.Chr.

- Résumé -

La littérature ecclésiastique des premiers trois siècles chrétiens représentait l'image de Christ et la communauté des fidèles (l'Eglise) par les symboles connus seulement auxquels qu'ils sont initiés.

En réalité, c'est une reprise des grandes images (le soleil, la lune, l'arbre de vie, l'eau pour le baptême, la navire, le poisson, la pain, la vigne, la couronne etc.) que se retrouvent dans la culture et la religion de l'Antiquité. La reprise de quelques valeurs spirituelles des idées et symboles, des rites et rituelles dans l'espace culturelle gréco-romain et oriental par les premiers apologistes il ne représenta qu'une essai d'attirer de nombreux adeptes de milieux de la population païenne.